

Стадник Микола Миколайович

*професор кафедри політичної аналітики і прогнозування
НАДУ при Президентові України, д.філос.н., професор*

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК СУБ'ЄКТ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Зроблено аналіз стану становлення громадянського суспільства в Україні. Окреслено коло основних суб'єктів публічної політики. Означені основні напрями їх впливу на подальший розвиток публічності політичних процесів в Україні.

Ключові слова: громадянське суспільство, публічна політика, суб'єкти публічної політики.

Stadnyk Nikolai

CIVIL SOCIETY AS A SUBJECT OF PUBLIC POLICY

The analysis of the state of formation of the civil society in Ukraine has been done in the article. The circle of basic subjects of the public policy has been delineated. The basic directions of their influence on the further development of public policy processes in Ukraine has been identified. The basic directions of their influence on the further development of public policy processes in Ukraine has been identified.

Keywords: civil society, public policy, subjects of the public policy.

Стадник Николай Николаевич

ГРАЖДАНСКОЕ ОБЩЕСТВО КАК СУБЪЕКТ ПУБЛИЧНОЙ ПОЛИТИКИ

Сделан анализ становления гражданского общества в Украине. Очерчен круг основных субъектов публичной политики. Обозначены основные

направлення их впливання на дальнєше розвитє публичности политєческих процесов в Українє.

Ключевые слова: гражданское общество, публичная политика, субъекты публичной политики.

Постановка проблеми. Проблема становлення консолідованої демократії, демократичні детермінанти трансформації українського суспільства, розбудова правової держави вимагають розуміння складних механізмів взаємодії суб'єктів публічної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні положення громадянського суспільства як соціального феномену та теоретичної концепції були сформульовані такими видатними мислителями, як Дж. Лок, А. Фергюссон, Ш. Л. Монтеск'є, І. Кант, Ф. Г. Гегель, А. де Токвіль. Значною мірою формуванню сучасного бачення ролі громадянського суспільства як суб'єкта публічної політики сприяли праці таких зарубіжних та вітчизняних вчених: І. Бестужева – Лади, К. Гаджієва, С. Телешуна, О. Оболенського, О. Пухкала, В. Трощинського, О. Титаренка, С. Ситник, І. Рейтеровича та ін.

Проте питання усвідомлення громадянського суспільства як суб'єкта публічної політики та феномена сучасного українського суспільства потребує детального опрацювання.

Мета статті. Проаналізувати тенденції становлення громадянського суспільства в Україні та його вплив на процес становлення публічності політичних процесів.

Виклад основного матеріалу. Однією з важливих характеристик динаміки сучасного українського суспільства є громадянська ініціатива як усвідомлена і активна діяльність на благо суспільства. У поєднанні з такими моральними категоріями, як громадянський обов'язок, громадянська совість, вона служить надійним засобом подальшого поступального розвитку громадянського суспільства в Україні. Відповідно до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 року, утвердження

громадянського суспільства як гарантії демократичного розвитку визначено одним з напрямів внутрішньої політики України. Державна політика в сфері формування інститутів та організацій громадянського суспільства передбачає посилення їхньої взаємодії з органами публічної влади, запровадження громадського контролю за діяльністю влади, проведення регулярних консультацій з громадськістю. З метою створення сприятливих умов для подальшого розвитку в Україні громадянського суспільства, запровадження ефективного механізму взаємодії його інститутів з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на засадах партнерства і взаємної відповідальності, забезпечення здійснення та захисту прав і свобод людини і громадянина, Указом Президента України № 212/2012 від 24 березня 2012 р. затверджено Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства, основними завданнями якої є:

- створення більш сприятливих умов, спрямованих на задоволення інтересів, захист прав та свобод людини і громадянина;
- подальше становлення громадянського суспільства на засадах:
 - безпосередньої, представницької демократії;
 - широкого впровадження форм демократії участі;
 - самореалізації та самоорганізації громадян.

Пріоритетами державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні визначено:

- ✓ сприяння встановленню максимальної відкритості, прозорості та підзвітності суспільству органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування;
- ✓ зростання соціального капіталу для підвищення рівня взаємодовіри та взаємодії у суспільстві;
- ✓ створення сприятливих умов для утворення та функціонування інститутів громадянського суспільства;
- ✓ забезпечення участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної, регіональної політики, зокрема, шляхом

створення умов для забезпечення широкого ефективного представництва інтересів громадян в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування, проведення регулярних консультацій (діалогу) із громадськістю з найважливіших питань життя суспільства і держави;

✓ запровадження громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, посилення впливу інститутів громадянського суспільства на прийняття управлінських рішень та їх реалізацію;

✓ сприяння благодійній, волонтерській діяльності, іншим формам громадської активності та громадянської культури.

Громадянське суспільство виконує ряд важливих соціальних функцій:

➤ забезпечує захист приватних сфер життя людини і громадянина від необґрунтованої регламентації держави та інших, зокрема й політичних структур;

➤ створює та розвиває на базі громадянського суспільства механізми громадського самоврядування;

➤ захищає об'єднання громадян від незаконного втручання в їх діяльність державної влади (шляхом активної участі у виборчих кампаніях і референдумах, в акціях протесту і т.д.) і тим самим сприяє формуванню та зміцненню демократичних органів держави;

➤ через свої інститути та організації домагається забезпечення реальних прав людини, рівного доступу до участі в державних і суспільних справах;

➤ виконує функцію соціального контролю: стимулює індивідів дотримуватися суспільних норм;

➤ здійснює комунікаційну функцію: через свої інститути та організації інформує державу про конкретні інтереси громадян, задоволення яких можливе лише силами держави;

➤ виконує стабілізуючу функцію: створює міцні структури, на яких тримається вся суспільне життя [1, с. 156].

Ступінь сформованості громадянського суспільства визначається ознаками:

- станом розвиненості демократії;
- правовою захищеністю громадян;
- максимально повним забезпеченням прав і свобод людини;
- самоврядуванням;
- наявністю в суспільстві вільних власників засобів виробництва;
- певним рівнем громадянської культури;
- високим освітнім рівнем населення;
- конкуренцією;
- свободою слова та плюралізмом;
- сформованістю соціальної політики держави;
- багатокладністю економіки;
- великою питомою вагою в суспільстві середнього класу.

Структуру сучасного громадянського суспільства в Україні можна представити у вигляді п'яти основних систем, що відображають відповідні сфери його життєдіяльності (табл.1.).

З урахуванням зазначених характеристик громадянське суспільство можна визначити як систему соціальних зв'язків, у якій формуються та реалізуються економічні, професійні, політичні, культурні, релігійні й інші інтереси людей [2 ,с .62].

Громадянське суспільство як правове демократичне суспільство, в якому визначальним фактором виступають визнання, забезпечення й захист природних та набутих прав людини і громадянина, слугує соціальним джерелом побудови правової держави, передбачає публічність політичної діяльності та є одним із базових суб'єктів публічної політики (рис.1.):

Структура сучасного громадянського суспільства в Україні

Системи	Сфери впливу
Соціальна система	Охоплює сукупність об'єктивно сформованих спільностей людей і взаємин між ними.
Економічна система	Являє собою сукупність економічних інститутів і відносин, в які вступають люди в процесі реалізації відносин власності, виробництва, розподілу, обміну та споживання сукупного суспільного продукту.
Політична система	Цілісні саморегулюючі елементи: держава, політичні партії, суспільно-політичні рухи, об'єднання та відносини між ними. В цій системі індивід політично виступає як громадянин, депутат, член партії, організації. Глибинним, сутнісним шаром тут є владні відносини, які пронизують політичну систему в усіх її середовищах, на всіх етапах її існування. Владні відносини дуже різноманітні: це відносини між державою та іншими структурними елементами, між державними органами та установами тощо. Особливе місце займають відносини, що складаються у зв'язку з діяльністю політичних партій, кінцевою метою якої виступає завжди політична (державна) влада. Крім суто владних існує ціла гама політичних відносин, що охоплюють проблеми об'єднання громадян у суспільно-політичні організації, свободи слова, гарантій виборчих прав громадян, функціонування форм безпосередньої демократії та ін.
Духовно-культурна система	Утворюється з відносин між людьми, їх об'єднаннями, державою і суспільством в цілому з приводу духовно-культурних благ і відповідних матеріалізованих інститутів, установ (освітніх, наукових, культурних, релігійних), через які реалізуються ці відносини.
Інформаційна система	Інформаційні відносини носять наскрізний характер, вони пронизують всі сфери громадянського суспільства.

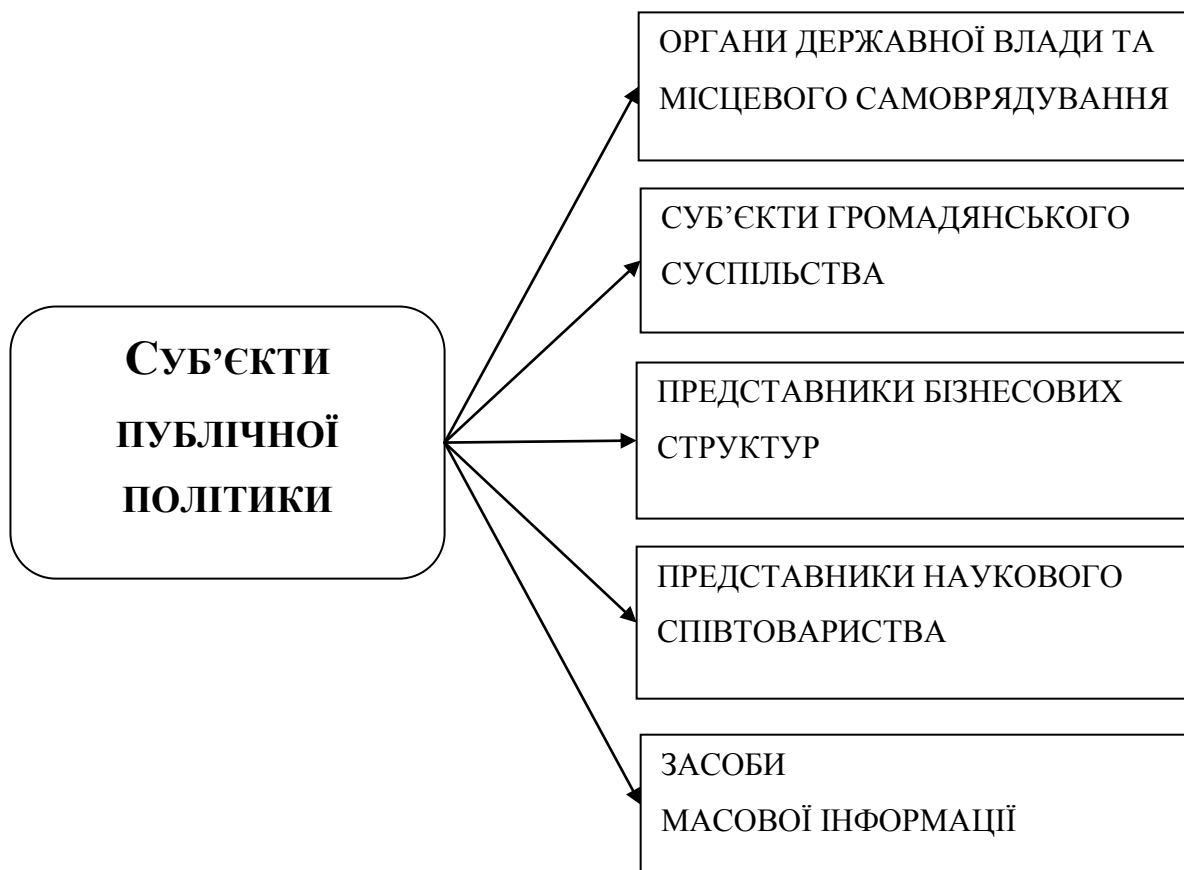

Рис. 1. Суб'єкти публічної політики

Лише конструктивна взаємодія всіх суб'єктів політичного процесу сприятиме публічному формуванню ефективних стратегічних завдань, від вирішення яких залежить майбутнє держави. Проте, варто зауважити, що засоби масової інформації, як найважливіший інститут громадянського суспільства, комунікатор і виразник соціально-економічних і політичних інтересів суспільства, одночасно є і суб'єктом публічної політики, який, як і будь-який з інститутів громадянського суспільства, існує тільки у взаємодії з іншими громадськими та державними інститутами, прагнучи впливати на процеси, що відбуваються в суспільстві, та управлінські рішення, що приймаються органами державного і муніципального управління. Основна ж колізія при цьому полягає в тому, що будучи інститутом громадянського суспільства, визнаним сприяти формуванню та інтеграції цього товариства, захисту його інтересів перед владою і бізнесом, реально в силу сформованої в суспільстві системи політичних і економічних відносин вони цю роль не

виконують, а виступають здебільшого в ролі представника інтересів влади чи бізнесу. І хоча інтереси влади і громадян, бізнесу та громадян не завжди обов'язково протистоять один одному, і все ж вони не завжди збігаються. ЗМІ та, зокрема, електронні ЗМІ сприймаються власниками не як інститут громадянського суспільства, і навіть не як бізнес, а як інструмент досягнення власних цілей. Повна влада власника над засобом масової інформації перетворює ЗМІ з інституту громадянського суспільства у власність. І держава, як найбільший власник ЗМІ, отримує законне право управляти своєю власністю і, відповідно, інформацією, на свій розсуд. Це сприяє посиленню недовіри в суспільстві та є проявом посягання на свободу слова тощо.

Регулювання окремих складових політики сприяння розвитку громадянського суспільства забезпечено, зокрема, Законами України «Про об'єднання громадян», «Про соціальний діалог в Україні», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про інформацію», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про організації роботодавців», «Про органи самоорганізації населення», «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», «Про благодійництво та благодійні організації», «Про волонтерську діяльність», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про соціальні послуги», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

Процес законодавчого забезпечення у цій сфері в останні роки також має позитивну тенденцію. Так, у 2010–2011 роках прийнято Закони України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», «Про доступ до публічної інформації», «Про безоплатну правову допомогу», «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», внесено зміни до Закону України «Про інформацію». Цими актами визначено, зокрема, засади внутрішньої політики України у сферах розбудови державності, формування інститутів громадянського суспільства, порядок забезпечення права кожного на доступ до інформації суб'єктів владних повноважень, державні гарантії щодо надання безоплатної правової допомоги.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2007 року №1035-р схвалено Концепцію сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства. На реалізацію її положень органами виконавчої влади видано низку відповідних нормативно-правових актів. Реалізуюючи державну політику у сфері розвитку демократії участі, Кабінет Міністрів України 3 листопада 2010 року видав постанову № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики», якою затвердив Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики.

Отже, на сьогодні прийняття низки законодавчих актів дозволяє констатувати розширення правового поля для взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства. Серед інструментів такої взаємодії варто виокремити:

- консультації з громадськістю;
- роботу громадських рад;
- участь у роботі спільних робочих груп (складаються із представників органів виконавчої влади, законодавчої влади, місцевих органів влади) тощо.

На загальнодержавному та місцевому рівнях:

- ✓ доступ до публічної інформації, інформаційні запити, звернення до депутатів, до органів державної влади;
- ✓ участь у громадських слуханнях, проведення громадських експертиз, участь у реалізації політики через конкурси соціальних проектів (так зване соціальне замовлення).

Цінністю публічного обговорення, тобто публічної політики, є те, що саме у результаті такого діалогу відбувається легітимація влади і публічна політика, як головний атрибут розвинутого громадянського суспільства, сприяє легітимному формуванню стратегічних політико-економічних рішень, публічному схваленню політики, одночасно ж стає і засобом проведення державної політики [5].

Отже, аналіз розвитку громадянського суспільства в Україні як сфери життєдіяльності людей, що вільна від безпосереднього впливу з боку держави та її посадових осіб, сфери, де люди реалізують приватні інтереси, за потреби об'єднуючись в групи чи організації, що є одним з найбільш важливих, ціннісних і культуроформуючих феноменів сучасного українського суспільства [6], свідчить про наявність комплексу проблем, що є актуальними як для суспільства, так і для держави:

- недосконалість чинного законодавства створює штучні бар'єри для утворення та діяльності інститутів громадянського суспільства;
- зберігаються тенденції до непрозорості, закритості та забюрократизованості в діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
- механізми участі громадськості у формуванні та здійсненні державної політики належним чином не реалізуються;
- більшість інститутів громадянського суспільства не має доступу до державної фінансової підтримки та вітчизняної благодійної підтримки [4];
- громадські організації не повною мірою репрезентують інтереси громадян [3, с. 250].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. В Україні сформовані організаційно-правові засади для становлення громадянського суспільства, проте для подальшого його розвитку як суб'єкта публічної політики в Україні необхідно:

- 1) вдосконалити чинне законодавство, усунувши існуючі штучні бар'єри для утворення та діяльності інститутів громадянського суспільства;
- 2) з метою забезпечення прозорості діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, усунення проявів корупції інтенсифікувати процес впровадження електронного урядування;
- 3) розробити більш дієві механізми участі громадськості у формуванні та здійсненні державної політики.

Література.

1. Агафонов Ю. А., Візнер С. В., Самигин С. І., Шило С. І., Щербакова Л. І. Основи політології. – Ростов н/Д: Фенікс, 2000. – 448 с.
2. Гаджиев К. С. Введение в политическую науку. – М.: Логос, 1999. – 544 с.
3. Пухкал О. Участь громадських організацій у розвитку громадянського суспільства в Україні/ О. Пухкал// Зб.наук.праць Національної академії державного управління при Президентові України. – 2007.– № 2. – С. 246–252.
4. Стратегія державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/ru/documents/14621.html>.
5. Телешун С. Ефективне управління і публічна політика як напрям реалізації політичної влади в умовах кризи / С. Телешун // Політ менеджмент. – 2009. – № 2 – С. 35–45.
6. Управління конфліктами у процесах публічної політики: взаємодія держави та громадянського суспільства: наук. розробка / авт. кол. : С. О. Телешун, І. В. Рейтерович, С. В. Ситник та ін. – К. : НАДУ, 2012. – 52 с.